

SZAKIRODALOM.

Birt Theodor. *Die Buchrolle in der Kunst. Archäologisch-antiquarische Untersuchungen zum Antiken Buchwesen.* Leipzig, 1907. B. G. Teubner. 8. r. 352 l. 190 szövegkép.

Theodor *Birt* marburgi egyetemi tanár, a ki jó huszonöt évvel ezelőtt *Das antike Buchwesen* című könyvével oly éles ellentmondást keltett maga ellen, jelen, diszesen kiállított kötetében a képzőművészeti emlékek alapján igyekszik tisztázni azt a viszonyt, melyben a klasszikus ókor a papirusztekercshez állott.

Egy rövid bevezetés után, melyben fönntartja azt az állítást, hogy az ókori könyvek anyaga a Kr. e. V. századtól a Kr. u. IV. század végéig a papirusz s formája a tekercs volt s a melyben az egyiptomi papirusz-tekercsről is megemlékezik, sorra veszi az európai múzeumok azon antik műemlékeit, a melyeken a könyvtekercs előfordul s a tekercs ábrázolásának különböző formái szerint igyekszik csoportosítani őket.

Az első s leggyakrabban előforduló motívum a balkézben tartott zárt tekercs, melynek jóval ritkább változata az, a mikor a zárt tekercs a jobbkezbe kerül. *Birt* szerint, miután a tekercset úgy olvasták, hogy a jobbkezbe vett tekercset a balkézrel gönygyölitették le, a tekercs balkézben tartása azt jelenti, hogy az ábrázolt egyén már kiolvasta a tekercset, ellenben a jobbkezben tartott tekercs annak a jele, hogy az illető épen most készül neki az olvasáshoz; az első esetben tehát reprezentatív, az utóbbiban pedig zsáner-jellegű motívummal van dolgunk. *Birt* ebből magyarázza, hogy a zárt tekercs miért fordul elő gyakrabban a bal, mintsem a jobbkezben.

Birt e magyarázatával szemben *Pfuhl*¹ kimutatja, hogy a tekercs balkézben tartása egy a tekercsnél sokkal régiebb művészi motívum érvényesülése, mely a görög ruházkodással függ össze. A görög köpeny, főleg a himation, nem oszlik el szimmetrikusan a testen s redőzetének összetartására leköti az egyik kezét: ez

¹ Jahrbuch des Kais. deutschen archaologischen Instituts XXII. köt. 117—20. l.

a kéz, melynek cselekvőképessége ily módon a minimumra redukálódott a bal, mely épen azért a könnyebb tárgyak tartására szinte természetszerűen lett lefoglalva. Ezért fordul elő álló szobroknál inkább a bal, mintsem a jobb kézben a tekeres, akár kiolvasta az illető vagy sem. Hogy az ülő alakoknál gyakrabban váltakozik a két kéz tekercestartó szerepe, azt Pfuhl onnan magyarázza, hogy ily helyzetben kevésbé kellett ügyelni a köpeny redőzetére.

Birt második motívuma: a bal marokban tartott tekeres, melynek felső peremén a jobb kéz nyugszik. Szerző ebben a motívumban az olvasmányát imént befejezett, magába mélyedt elmélkedőt akarja látni; úgy látszik figyelmét elkerülte az a nagyszámú síremlék, melyen Pfuhl szerint,¹ a gazda mellett álló szolga tartja ebben a helyzetben a tekercest, a kire pedig *Birt* jellemzése sehogysen illik.

Birt harmadik motívuma lényegileg az elsővel azonos, a melytől csupán abban különbözik, hogy a kéz kissé lazábban tartja a tekercest s azt jelentené, hogy az olvasás már réges-rég befejeztetett. Bajos elképzelni, hogy a művészek ily szigorúan kötött szimbolikával használták föl az egyes motívumokat.

A negyedik s ötödik motívum a zárt tekeresnek a festményeken való s a szobrászati műveknél jóval szabadabb s változatosabb ábrázolása.

Egy egész fejezetet szentel *Birt* a hatodik motívumnak, mely a kigönggyölt tekeresből olvasó egyének ábrázolása. E csoportban több alosztályt különböztet meg. Abból kiindulva, hogy a bal kézben tartott tekeres a befejezett s a jobb kézben tartott tekeres a kezdődő olvasást jelenti, *Birt* az olyan emlékeket, melyeken a tekeres vége legönggyöltve fordul elő, két csoportba osztja, a szerint, a mint a tekeres jobb vagy bal kézben van; a két kézzel kigönggyöltve tartott tekerestet ábrázoló emlékeket szintén két csoportba oszthatjuk, a szerint, a mint az olvasó társaságban olvas föl, vagy egymagában olvas. Az olvasó rendesen térdén nyugtatja a szétgönggyölt tekerestet, de a levegőben is tarthatja; ez az utóbbi eljárás főleg falfestményeken gyakori. Az olvasásnál a rabszolga is segédkezhet, még pedig úgy, hogy fölolvasson, vagy pedig úgy, hogy a szétgönggyölt tekerestet odatartja olvasó gazdájának. Az olvasás egy másik segítő eszköze volt a pulpitus, mely főleg domborműveken fordul elő.

A hetedik s utolsó motívum végül az olvasás félbeszakítása, a mit vagy úgy ábrázolnak a művészek, hogy az egyik kézben tartott tekeres vége szabadon lelóg, vagy pedig úgy, hogy az olvasás közben keletkező kettős tekerestet egy kézben tartja az

¹ U. o. 121—23. l.

olvasó. Az e motívumokat igazoló gazdag anyaggyűjtés igen tanulságos, kevésbé az szerzőnk ama nézete, mintha a ioni oszlopfő és fríz a papirusztekercs utánzata volna.

A harmadik fejezetben *Birt* azokat az emlékeket ismerteti, a melyek az ókori embert irásközben ábrázolják.

Ránk nézve legtanulságosabb a dolgozat negyedik fejezete, mely a könyvtekercsről s őrzéséről szól, a műemlékek szemléltető anyaga alapján. Itt állapítja meg *Birt*, hogy a tekercs fölgöngyölítésénél használt pálcika, az *umbilicus* rendesen nem állt ki a tekercsből s nem volt odaerősítve a tekercs végéhez, hanem kijárt belőle; a mikor aztán hozzáfogott valaki az olvasáshoz, kicsúsztatja a tekercs közepén lévő umbilicust s baljába vette, hogy arra göngyölítse föl a már kiolvasott részeket. A másik részletkérdés, melyet *Birt* az emlékek alapján tisztáz, a könyvekkel kapcsolatban ókori íróknál megemlített *cornua* szó igazi jelentése. Szerinte cornuán, nem gombok értendők, miután a tekercsek ábrázolásán ily gomboknak nincsen nyomuk, hanem a tekercset alkotó papiruszsáv erősebb anyagú két széle, mely kigöngyölített alakban félkörös hajlást mutat. *Birt* azután a könyvtárak berendezéséről is szól, de a mit mond, az mind csak föltevés, miután az emlékeken csakis a könyvek hordozására szolgáló capsák és esatták fordulnak elő, melyekben hol fektetve, hol állítva tartották a tekercseket. A tekercsek elhelyezésének módja inkább a befogadásukra szolgáló edény méreteitől, semmint szigorúan elválasztott korhatároktól függ.

Műve ötödik fejezete Traján oszlopának van szentelve, az ókori művészet e sajátos alkotásának, mely formai szempontból valóságos rejtély. *Birt* megkísérli a rejtély megoldását egy — műtörténészek szerint — igen termékeny ötlet segítségével. Ez ötlet szerint ugyanis a Traján-oszlop, melynek domborművei eredetileg ki voltak színezve, nem más, mint egy oszlopra göngyölt, kifelé fordított, hatalmas képeskönyv.

A hatodik fejezet a tekercs középkori ábrázolásáról szól, de korántsem meríti ki a fennmaradt emlékeket. Σ

Dr. Gulyás Pál. *Északnémet népkönyvtárak.* Budapest. 1908. Athenaeum r. t. 8-rét. 4, 31 l. Ára 1 kor.

E tanulmányban szerző a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa támogatásával tett népkönyvtári tanulmányútajáról számol be s tapasztalatait röviden, áttekinthetően foglalja össze. Jelentésének során megismerteti velünk Drezda, Berlin, Charlottenburg és Hamburg különféle társulati, községi népkönyvtárait s azok egyik-másik sajátos berendezését (pl. indikátorok); azután kiterjeszkedik amaz adatokra, amelyek segítségével e könyvtárak